

Heta Marttinen

”Man vill gärna berätta”

Man*-kerronnan luonnoton luonnollisuus ja Daniel Sjölinin omaelämäkerrallinen *Oron bror

On kevät 2002. Punainen Ford Granada kaahaa ylinopeutta rivitaloalueella jossain päin Bålsta, 40 kilometriä Tukholmasta sijaitsevan Håbon keskustaajamaa. Autoa ajaa isovelji. Hänen vieressään istuva, syystä jos toisesta ärsyyntyvä pikkuveli tekee kaikkensa ollakseen puuttumatta veljensä ajoon. Veljekset ovat matkanneet entiselle kotiseudulleen Tukholman luoteispuolelle etsimään lapsuutensa kotitaloa. Etäisesti tutut maisemat tuovat pikkuveljen mieleen muistoja tämän varhaisilta vuosilta 1970- ja 80-lukujen taitteesta.

Tämä on lähtökohta ruotsalaiskirjailija Daniel Sjölinin (s. 1977) esikoisromaaniiin *Oron bror* (OB, 2002), jonka henkilökertoja on mainittu anonyymiksi jäävä pikkuveli. Ensimmäisessä persoonassa ja imperfektissä kerrotun tarinalinjan rinnalla kulkee pikkuveljen lapsuudenkokemuksiin fokusoitunut tarinalinja, jossa päähenkilöön viitataan indefiniittisellä *man-pronominilla* ja kerronnan aikamuoto on preesens. Kehyskertomuksen tapahtumat sijoittuvat yhteen ainoaan kevätpäivään, sisäkertomus puolestaan kattaa useiden vuosien ajanjakson. Tarinalinjojen suhde voidaan siis nähdä siten, että aikuinen henkilökertoja käy retrospektiivisesti läpi omaa elämäänsä ja persoonansa kehitystä (vrt. Lejeune 1989, 4), jolloin keskeisenä Sjölinin romaania määrittävänä käsitteenä toimii *omaelämäkerrallisuus*.¹

Artikkelissani lähestyn *Oron brorin* omaperäistä *man*-kerrontaa kahdesta näkökulmasta. Aloitan analysoimalla kerrontamuodon toimintaa omaelämäkerrallisen kerronnan keinona sekä pohtimalla sen ja vastaavassa kontekstissa tavallisemman kolmannen persoonan käytön eroja ja yhtäläisyyksiä. On ilmeistä, että *man*-pronominilla on kolmannen persoonan tavoin merkittäviä ja mielenkiintoisia funktioita, mutta aivan yhtä ilmeistä on sekin, etteivät kerrontamuodot toimi samalla tavoin. Kiistattomasta potentiaalistaan huolimatta kerrontamuoto, mukaan luettuna sen saksan-, englannin- ja ranskankieliset vastineet (*man, one, on*), on kuitenkin marginaalinen ilmiö. Sjölinin *Oron bror* on ainoa tietämäni esimerkki nimenomaan omaelämäkerralliseksi luokiteltavasta teoksesta, jossa päähenkilöön viitataan indefiniittipronominilla.² Tämän takia laajennan näkökulmaani jälkiklassisessa narratologiassa käytyyn keskusteluun kertomuksen ja kerronnan luonnollisuudesta ja luonnottomuudesta, johon *man*-kerronta oleellisella tavalla liittyy.³

Man-, *one*- ja *on* -kerrontaa on teoretisoinut erityisesti Monika Fludernik, joka näkee muussa kuin ensimmäisessä tai kolmannessa persoonassa tapahtuvan kerronnan ”outona” (1995, 99; 1996, 222). Yhtäältä Fludernikin näkemys antaa aiheen olettaa, että *man*-kerronnan outous tai epäluonnollisuus perustuisi yksinomaan sen *epäkonventionaalisuuteen* kirjallisen kerronnan keinona. En epäile, etteikö luonnollisessa puhetilanteessa johdonmukainen viittaaminen tiettyyn henkilöön epäpersoonalliseksi ja yleistäväksi mielletävällä pronominilla todellakin olisi luonnontonta ja erittäin outoa. Mutta onko kerronnan epäkonventionaalisuus tarkalleen ottaen sama asia kuin sen epäluonnollisuus? Toisaalta ruotsin *man* ei ole vain keino ilmaista passiivia, vaan pronominilla on myös muita merkityksiä, jotka osaltaan tekevät haasteelliseksi kyseisen kerrontamuodon määrittelyn joko luonnolliseksi tai epäluonnolliseksi. Voidaanko siis asiayhteydestä löytää selitys Sjölinin romaanin pronominivalinnalle ja osoittaa, että kontekstissaan se on perusteltu ja luonnollisen epäluonnollinen kerronnan keino?

Luonnollinen ja epäluonnollinen näkökulma *man*-kerrontaan

Jälkiklassisen narratologian kerronnan ja kertomuksen *epäluonnollisuutta* painottavassa suuntauksessa korostetaan kertomuksiin potentiaalisesti sisältyviä mahdottomia sekä yli- ja epäluonnollisia elementtejä, joita ei voida selittää *luonnollisen narratologian* lähtökohtana olevien kognitiivisten ja tosielämän suullisista puhetilanteista muodostettujen mallien ja inhimillisen kokemuksellisuuden kautta (Alber et al. 2010, 114–116). On kiistämätöntä, että fiktiivinen kertomus eroaa suullisesta tai ”luonnollisesta” diskursista merkittäväällä tavalla muun muassa esitystavoiltaan, funktioiltaan ja intentioiltaan (Richardson 2012, 22); voidaan siis oikeutetusti kysyä, kuinka suullinen kerrontatilanne voidaan kyseenalaistamatta fiktiivisten tekstien analyysin lähtökohdaksi.

Ilmeisimmillään epäluonnollisuus näyttäytyy tarinamaailmassa ilmenevinä fyysisesti ja loogisesti mahdottomina elementteinä, joilla lähes poikkeuksetta on vieraannuttava ja oudoksi tekevä vaikutus (Alber 2009, 80; 2011, 41). Tällaisia piirteitä esiintyy ennen kaikkea postmodernistisessa ja kokeellisessa kirjallisuudessa, mutta on hyvä muistaa, että myös mimeettisestä, konventionaaliselta ja luonnolliselta vaikuttavasta kerronnasta voidaan osoittaa epäluonnollisia, luonnolliseen puhetilanteeseen ja puhujaan suhteutettuna mahdottomia tekijöitä. Esimerkiksi varsin ongelmattomalta vaikuttava ensimmäisen persoonan kertoja voi osoittautua mitä suurimmassa määrin epäluonnolliseksi. Oletetaan, että kertoja raportoi yksityiskohtaisesti käymistään dialogeista, jopa vuosikymmeniä sitten tapahtuneista asioista tai vieläpä tapauksista, joita ei ole itse ollut todistamassa – kenen luonnollisen puhujan kognitiivinen tai episteeminen kapasiteetti riittäisi vastaavaan? (Ks. esim. Nielsen 2004; Heinze 2008; vrt. Karttunen 2010, 243–248.)

Sen sijaan kerrontamuoto, jossa päähenkilöön viitataan merkitykseltään lähinnä

passiivisella, epäpersoonallisella ja yleistävällä indefiniittipronominilla, olisi houkuttelevaa määritellä yksiselitteisesti epäluonnolliseksi. Kuten edellä jo viittasin, *man*-kerronta on muiden siihen rinnastettavien kerrontamuotojen tavoin marginaalinen, lähinnä kokeellisessa kirjallisuudessa hyödynnetty piirre, joten se soveltuu mainiosti usein ”räikeän epäkonventionaalisiin tai ilmeisellä tavalla epäluonnollisiin kerrontatilanteisiin” (Mäkelä 2011, 32) keskittyneen epäluonnollisen narratologian teoretisoinnin kohteeksi. Siksi onkin hämmäntävää, että suuntauksen keskeisiin teoreetikoihin kuuluva Brian Richardson sivuuttaa kerrontamuodon *Unnatural Voices* -kirjansa johdannossa muuttamalla virkkeellä todeten sen olevan harvinainen mutta yhtä kaikki kiintoisa ilmiö sekä viittauksella Fludernikin esittämiin huomioihin (Richardson 2006, 14–15).

Ruotsin *man*-rakenteen yleistävän ja passiivisen merkityksen jokainen kouluruotinsa taitava tuntee. Pronominilla on kuitenkin muitakin, myös Sjölinin *Oron brorin* kannalta huomionarvoisia merkityksiä ja käyttöyhteyksiä, joita on hyvä avata ennen kuin siirryn analysoimaan romaanin kerrontaa. Ensinnäkin on muistettava, että vaikka *man*-rakenne onkin merkitykseltään leimallisesti passiivinen ja tavallisesti myös suomennetaan passiiviin, kyseessä on aina aktiivirakenne. *Man*-pronominia voisi luonnehtia neljänneksi persoonapronominiksi, eräänlaiseksi ”epäpersoonaksi”. *Man*-rakenteella voidaan kuitenkin poikkeuksetta korvata ruotsin varsinaiset passiivikonstruktiot esimerkiksi silloin, kun verbiä ei voi passivoida. Toinen merkittävä, joskin harvemmin korostettu aspekti *man*-pronominin käytössä on se, että sillä voidaan korvata kaikkien kolmen persoonan pronominit sekä yksikössä että monikossa. Näin on siis ennen kaikkea puhe- ja arkikielessä. Tällöin pronomininvalinta voi antaa koko lausumalle aivan erityisiä sävyjä ja merkitysulottuvuuksia. (SAOB s.v. ”man4”.) Etenkin jälkimmäinen piirre pronominin käytössä on tähdellinen *Oron brorin man*-kerronnan kannalta, ja palaan siihen tuonnempana käsitellessäni kerrontamuotoa luonnollisen ja luonnottoman kerronnan näkökulmasta.

Etymologisesti *man*-pronominin kehitys myötäilee latinan sanasta *homo*, ’ihminen’, juontavien ranskan ja espanjan sekä saksan vastaavien pronominiinien kehitystä palautuen ihmistä yleensä merkitseviin sanoihin *människa* ja *man* (SEO s.v. ”man”). Pronominin viittauskohde on tarkemmin määrittelemätön, mutta käytännössä se käy ilmi asiayhteydestä. *Man* voi viitata niin yhteen kuin useampaan tarkemmin määrittelemättömään henkilöön, *kehen tai keihin tahansa*, vastaten siis monella tapaa pronominia *alla*. Olennaista kuitenkin on, ettei puhuja väistämättä lue itseään kuuluvaksi siihen joukkoon, johon pronominilla viittaa. (Andersson 1972, 2.) Toisaalta tämänkaltaiseen pronominiin sisältyy tietty jännite: viitatessaan periaatteessa keneen tahansa se ei näin ollen viittaa keneenkään. *Kuka tahansa* on abstraktio, jonka tarkka osoittaminen tai määritteleminen on mahdotonta; *kuka tahansa* muuttuu *yhdeksi tietyksi* viimeistään siinä vaiheessa kun tähän viitataan.

Man omaelämäkerrallisen kerronnan keinona

Keväällä 2003 Daniel Sjölin palkittiin romaanistaan *Borås Tidnings debutantprisillä*, Ruotsin suurimmalla esikoiskirjailijalle myönnettävällä kirjallisuuspalkinnolla. Palkintoraati luonnehti *Oron broria* ”surrealistiseksi kasvukuvaukseksi”, jossa kerronta vuorottelee paitsi maailmaan myös itseensä tutustuvan lapsen kouriintuntuvien havaintojen ja aikuisen miehen ajan ja kokemuksen kyllästyneiden näkemysten, muistojen ja muistikuvien välillä. Sjölin itse on kuvannut esikoistaan ”kokeelliseksi romaaniksi isoveljen löytämisestä ja postin hakemisesta” (Jordebo 2003). Romaanissa pohditaan muistin ja muistojen merkitystä sekä niiden osuutta pyrittäessä ymmärtämään omaa itseä ja menneisyyttä. Romaanin kerronnalliset ratkaisut myötäilevät omaelämäkerrallisen kerronnan konventioita. Erityisesti päähenkilöön viittaavan pronominin vaihtelu noudattelee 1900-luvulla omaelämäkerralliseen kerrontaan vakiintunutta tapaa hyödyntää ensimmäisen persoonan ohella kolmannen persoonan pronominia. Omaelämäkertateoreetikko Philippe Lejeunen mukaan *hän* ei tällöin ole kielitieteilijä Émile Benvenisten (1971, 221) nimeämä *epäpersoona* (”non-person”) vaan retorinen figuuri, jonka kautta voidaan esimerkiksi esittää omaelämäkerrallisen subjektin jakautuneisuus sekä dramatisoida kertovan ja kerrotun subjektin välinen ajallinen etäisyys (Lejeune 1989, 33, 42–43; ks. Koivisto 2011, 36–38).

Sjölinin romaanista likimain puolet voidaan ymmärtää kertoja-pikkuveljen lapsuusmuistoiksi. Heti romaanin avausluvussa pikkuveli kuitenkin itse epäilee muistinsa pitävyyttä ja pohtii muistojensa luonnetta: ”Nej för resten, jag mindes inget alls. Jag var bara ett sött köttstycke när vi flyttade härifrån [--]. Språklös, äkta, vit. Allt var nog bara en berättelse.” (OB, 10.) Kertoja aloittaa tunnustamalla, ettei hän itse asiassa muista mitään. Hän luonnehtii olleensa ”kieletön, aito, valkoinen”, ilmeinen *tabula rasa*, johon elämäkokemus, muisti- ja mielikuvat tai muut ihmiset, aivan lähimpiä lukuun ottamatta, eivät vielä ole jättäneet jälkiä. Pikkuveli arvelee, että hänen ”muistoissaan” on kyse jälkikäteen konstruoiduista, omiin hatariin muistikuviiin ja muiden kertomiin anekdootteihin perustuvista ”kertomuksista”, joita sävyttävät ja täydentävät hänen henkilökohtaiset fantasiansa, toiveensa ja pelkonsa. Unien ja fantasioiden keskeinen sija ei tietenkään tee muistoista yhtään sen epätodempia tai muistelusta vähempi-merkityksistä, vaan pikemminkin päinvastoin korostaa menneisyyden tapahtumien ja kokemusten merkitystä minuuden ja identiteetin rakentumisessa (Kosonen 2009, 87).

Mikäli pikkuveljellä ei olisi näitä kertomuksia, olisiko hänellä siinä tapauksessa myöskään muistojaan? Barrett J. Mandel esittää provokatiiviseen sävyyn, että menneisyyttä sinänsä ei ole olemassa, vaan se on aktiivisen mentaalisen toiminnan, muistelun, tuottama illuusio (Mandel 1980, 63). Menneisyys voidaan tuoda osaksi nykyhetkeä vain muistelemalla ja kerronnallistamalla se. Menneisyyden kertomukset ovat väistämättä subjektiivisesti värittyneitä ja niiden totuudellisuus voi kyseenalaistua, mutta ne

ovat yhtä kaikki muistojen edellytys. Oman itseymmärryksen kannalta ”valheellisia” tai ”virheellisiä” muistoja ei periaatteessa voi olla. Tähdennetään modernin omaelämäkerran teoriassakin, ettei omaelämäkerran ensisijaisena tarkoituksena ole absoluuttisen totuuden välittäminen, vaan elämästään kertova subjekti pyrkii sen avulla muodostamaan elämälleen merkityksellisen ja uskottavan kulun (Kosonen 2009, 282; Sturrock 1977, 54).

Pikkuveljen esittämä epäily muistuttaa kuitenkin siitä, että se, mitä ihminen voi ensimmäisiltä elinvuosiltaan muistaa, on hyvin vähäistä. *Oron brorin* alussa käy ilmi hänen olleen tuskin parivuotias perheen muuttaessa pois veljesten nyt etsimästä talosta. Sisäkertomuksen ensimmäisissä luvuissa pikkuveli on kaksi-, korkeintaan kolmevuotias. Kertomuksen fokus on juuri siinä ikäkaudessa, jolta ihmisellä alkaa olla omia ”oikeita” muistoja ja jolloin hän alkaa hahmottaa kielen kautta paitsi maailmaa myös omaa persoonaansa ja erityisyyttään. Tähän asti hän on ollut ”vajaa” ja ”keskeneräinen” sekä ”kieletön” ja ”puhdas”, mistä myös toinen romaanin lopulla ääneen pääsevä kertojahahmo muistuttaa. Tämä jo nimeään myöten epäluonnolliseksi osoittautuva olento, *orodjuret*⁴, ottaa tehtäväkseen selittää pikkuveljen lapsuusmuistoja ja sisäkertomuksen tapahtumia ”rakkaille ystävilleen”:

Mina ärade damer å herrar! Jamen kära vänner! Tillåt en annan å få ren stora äran å presentera se! Haja att i ungen växte man till se! Ja, som *background-vojs* till ungens drömmar asså. [--] Förstås, i början kunde man tugga lite som man ville – *ungen va ju så ofärdi å omedveten* å man kunde till å me smita ut om nätterna utan att de märktes. De skulle ju fasiken dröja år innan ungen haja att den va Ja va. (OB, 123; jälkimmäinen kursiivi lisätty.)

Malte Persson (2004) on esittänyt tämän kutakuinkin ”pennun unien taustääneksi” esittäytyvän kertojahahmon olevan kissa, ”päähenkilön sielu”. Tämä kertoja selvittää nuoren päähenkilön olleen vielä ”epätietoinen” ja ennen kaikkea ”keskeneräinen”, ei vain kielellisiltä valmiuksiltaan, vaan myös minuutensa, oman persoonansa puolesta. Benvenisteä (1971, 226) mukailleen voisi sanoa, että hänen minuutensa, *se, mikä voisi sanoa ”minä”*, ei ole vielä valmis – eikä hänellä ole edes kieltä sanoa sitä. *Oron brorissa* tarkastellaankin yhtäältä sitä, kuinka kieli luo ihmisen, toisaalta sitä, kuinka ihminen muodostaa oman persoonansa kielen ja sanojen kautta. Kun pikkuveli ensimmäisen kerran todella ymmärtää, mitä häneltä kysytään, seuraukset ovat häkellyttäviä: ”[M]an känner sig mer pratglad än någonsin tidigare, och man vill väldigt gärna berätta om vad som hände där nere [--].” (OB, 16–17.) Päähenkilön kielelliset valmiudet eivät vielä riitä täydellisen kertomuksen esittämiseen, mutta elekieli tukena hän saa yleisönsä, isoveljen ja isoäidin, ymmärtämään enemmän kuin osasi toivoakaan.

Paitsi pronominalinnat myös aikamuoto on osaltaan rakentamassa romaanin läpäisevää minuutteen ja menneisyyteen liittyvää problematiikkaa. Pronominin ja aikamuodon vaihtelun kautta romaanin tarinalinjojen välille muodostuu huomionarvoinen

jännite, kun nykyhetkenä ymmärrettävä kehyskertomus on kerrottu menneessä aika-muodossa ja epäilemättä menneisyyteen sijoittuva sisäkertomus preesensissä. Nimen-omaan sisäkertomuksen preesens ja indefiniittinen *man* yhdessä luovat vaikutelman siitä, että juuri paluu vanhoille kotikulmille synnyttäisi pikkuveljen muistot ja että tämä käy nyt niitä läpi ensimmäistä kertaa. Niin menneet tapahtumat kuin menneisyyden *minä* (tai *man*) ovat hänelle vieraita. Monet kerrotuista tapahtumista ovat epäilemättä merkittäviä mutta myös kiusallisia ja epämiellyttäviä. *Man*-pronominin avulla kertova ja muisteleva subjekti voi etäännyttää muistot itsestään, sivuuttaa niiden omakohtaisuuden ja ainutlaatuisuuden sekä tukahduttaa niihin kytkeytyvän tunnelatauksen. Aivan kuin ne eivät olisi tapahtuneet yksinomaan hänelle, vaan ne olisivat olleet mahdollisia kenelle tahansa. Näin ollen kertova subjekti voi koettaa tavoittaa edes jokseenkin objektiivisen näkökulman omaan menneisyyteensä. (Vrt. Fludernik 1996, 233.)

Oli pikkuveljen muistoissa kyse ”vain” kertomuksista tai ei, menneisyys ja nykyhetki ovat erottamattomassa vuorovaikutuksessa. Yhtäältä tutut maisemat tuottavat hänen muistonsa, toisaalta menneisyydessä tapahtuneet asiat tai lausutut lauseet heijastuvat huomionarvoisella tavalla kertomuksen nykyhetkeen. Esimerkiksi luvussa ”Tomt” nuori pikkuveli on lähtenyt aikaisin aamulla ulos. Kotipihalla kierrellessään hän huomaa raparperipenkin. Raparperinlehdet näyttäytyvät hänelle tummanvihreinä käsinä, jotka yhtyvät paksuihin punaisiin käsivarsiin: ”De är ju gigantiska! / Jättelika!” Maistellesaan raakaa raparperia päähenkilö maistelee myös sen nimeä: ”Barber, bararber, barbar, raparb, bararb rabarber.” (OB, 43.) Vuosia myöhemmin, ”Den sista villan” -nimisessä luvussa, veljekset ovat löytäneet etsimänsä talon. Kiertäessään seinänvierustaa pikkuveli huomaa vettä tiputtavan puutarhaletkun. Kun hän tarttuu hanaan kääntääkseen sen kunnolla kiinni, hänen kätensä peittää hanan kokonaan. Hämmästyneenä hän katsoo käsiään: ”De kändes gigantiska. / De var ju jättelika!” (OB, 116.) Havainto järkyttää pikkuveljeä ja yhtäkkiä hän ”muistaa kaiken”. Vastaavanlaisia kohtaustapahtumia on romaanissa useampiakin. Näen tämänkaltaisen tapahtumien uusiutumisen olevan yhteydessä pikkuveljen haluun paitsi ymmärtää menneisyyttään ja sitä kautta itseään, myös vakuuttaa itsensä siitä, että vaikka muistot olisivatkin ensisijaisesti ”kertomuksia”, ne ovat kuitenkin totta, ainakin hänelle itselleen. Tämän takia pikkuveli, tietoisesti tai tiedostamattaan, elää romaanin nykyhetkessä uudelleen tiettyjä merkittäviä ja mieleen jääneitä hetkiä lapsuudestaan. Omaa menneisyyttä voi tarkastella ja ymmärtää ainoastaan nykyhetken perspektiivistä, mutta samalla nykyhetkeä voi ymmärtää yksinomaan tiedostamalla oman menneisyytensä (vrt. Löschnigg 2010, 268–269). Mikään ei tietenkään takaa sitä, että menneisyyden kohtaaminen olisi miellyttävä kokemus. Aivan kuten *Oron brorin* kertoja romaanin aloittaa: ”[d]et är farligt när minnet stämmer” (OB, 7) – toisinaan muistojen ja todellisuuden täydellinen vastaavuus voi olla pelottavaakin.

Vaikka etenkin modernin omaelämäkerran teorioissa usein korostetaan kerrotun ja kerrotun minän välistä eroa ja etäisyyttä, ne eivät kuitenkaan koskaan ole täysin erillisiä. Minuutta ei voi tarkastella ottamalla huomioon vain nykyhetken, vaan on muistettava myös menneisyyden ja muistojen merkitys. Oman itseymmärryksen kannalta oleellista ei ole vain se, *mitä* on nyt, vaan myös se, *miten* on sitä, mitä nyt on. Tähän kysymykseen vastaavat kaikki entiset (ja myös tulevat) *minät*, jotka rakentavat minuutta. Itseys näyttäytyy monikerroksisena, ja yksilö ei tällöin itse asiassa olekaan enää yksinomaan yksikkö, *minä*, vaan pikemminkin monikko, *me*.

Puhuja voi *man*-pronominia käyttäessään joko sulkea itsensä sen viittaushetken ulkopuolelle tai viitata pronomiinilla muiden muassa myös itseensä. Näin ollen *man* yhtäältä toimii hyvin samalla tavoin kuin omaelämäkerrallisessa kontekstissa konventionaalisempi *hän*. Kuten edellä totesin, *hän*-pronominin käyttö mielletään ennen kaikkea kertovan ja kerronnan kohteena olevan subjektin välistä eroa korostavaksi ja eron dramatisoivaksi tyylikeinoksi. Vastaavalla tavalla *man* tietynlaisessa persoonattomuudessaan yhtäältä erottaa menneisyyden *minän* ja kokemukset nyky- tai kerrontahetkestä. Mutta toisaalta, koska kertoja potentiaalisesti sisältyy pronominin viittaushetken piiriin, myönnetään se, että itse kokija on yhtä kaikki sama. Vaikka kertova ja kerrottu *minä* ovatkin ajallisen etäisyyden ja elämäkokemuksen erottamia, kaikki menneisyyden *minät* sisältyvät nykyhetken *minään*. Nykyhetken *minä* ei olisi se mikä nyt on, ellei olisi elänyt ja kokenut niitä asioita, joista kertoo.

***Man* – luonnollinen vai luonnoton kerronnan keino?**

Kuten jo edellä sivusin, periaatteessa *man*-pronominin käytössä luonnollisessa kielessä tai puhetilanteessa ei ole mitään epätavallista. Niinpä *Oron brorin man*-kerrontakin voitaisiin tulkita ennen kaikkea kielen ja kerronnan konventioita tuntevan kirjailijan tietoisesti pyrkimykseksi tavoitella teoksensa kerrontaan luontevaa ja puheenomaista sävyä. Selkeimmin tämä välittyy romaanin dialogeista, joiden kieli on kauttaaltaan Sjölinille tunnusmerkillisen puheenomaista. Voidaan myös huomata, että nimenomaan sisäkertomuksen vuoropuheluissa käytetään toistuvasti pronominia *man* – mutta lähes poikkeuksetta sillä viitataan yksinomaan pikkuveljeen. Kiintoisaa on ennen kaikkea se, että tällöin myös pikkuveli itse viittaa itseensä kyseisellä pronomiinilla. Tällaisessa kontekstissa olisikin yhtäältä perusteltua tulkita *man*-pronominin vastaavan merkitykseltään persoonapronomineja *jag* ja *du*. Seuraava keskustelu, josta siteeraan vain osan, käydään pikkuveljen ja tämän äidin välillä. Sitaatin ensimmäinen repliikki on pikkuveljen:

”Får man leka i sandlådan ra?”

”Nepp.”

”Man fick inte i går heller.”

”Men de e ju fruset. Man kante leka i sandlådan när de e tjäle.”

”Men om man tar bort all tjäle då?” (OB, 85.)

Ensimmäinen kysymys olisi merkitykseltään melko lailla sama, vaikka se alkaisi ”Får jag leka...” Merkityksellinen tässä yhteydessä onkin ennen kaikkea äidin kommentti, ”[m]an kante leka i sandlådan när de e tjäle”, joka ei siis ole ainoa laatuaan: *man*-muodossa kerrotussa tarinalinjassa etenkin äiti ja isä puhuttelevat nuorempaa poikaansa muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta johdonmukaisesti *man*-pronominia käyttäen. Piirteen puhekielisyydestä ja luonnollisuudesta huolimatta *man*-pronominin käyttö on kuitenkin vain harvoin merkitykseltään täysin neutraali. Indefiniittipronominien yleistävän merkityksen lisäksi Fludernik huomauttaa, ettei niillä ainoastaan voida korvata ensimmäisen ja toisen persoonan pronomineja, vaan tietyissä konteksteissa niiden käyttäminen persoonallisten pronomien sijaan on esimerkiksi kohteliaisuus- tai pidiättyvyyssyistä jopa suotavaa (Fludernik 1996, 232–234). Esimerkiksi käskyyn tai pyyntöön indefiniittipronomini tuo ystävällisemmän ja kohteliaamman sävyn. Ruotsin kielessä kyseisen pronominin valinta voi kuitenkin ilmentää myös puhujan puhuteltavaa kohtaan tuntemaa paremmuutta, ylivoimaa tai kylmäkiskoisuutta. (SAOB s.v. ”man4 c”; Andersson 1972, 13.) Toisin sanoen puhuja ei arvosta keskustelukumppaniaan sen vertaa, että voisi puhutella tätä persoonallisella pronominilla.

Silmiinpistävää Sjölinin romaanissa on myös se, että mikäli veljesten vanhemmat puhuvat pikkuveljelle tai pikkuveljestä persoonallista pronominia käyttäen, kyseessä on useimmiten Benvenisten epäpersoona, han, puhuttelu on sävyltään moittivaa ja alentavaa – tai sekä–että. Seuraavassa sitaatissa isä toruu autoon jätettyä pikkuveljeä takapenkin sotkemisesta: ”Men va fan *han* har ju skitat ner hela sätet!’ / Man stirrar i golvet. / Arga blickar landar på ens nacke, skuldror. / En tystnad hamnar i ens knä. Man har varit dum igen.” (OB, 37; kursiivi lisätty.) Tämänkaltaisessa vanhempien ja lapsen välisessä kommunikaatiossa merkittävää ei ole kolmannen persoonan käyttö sinänsä vaan se, että pronominilla viitataan nimenomaan lapseen. Edellisessä esimerkissä isä puhuu pojastaan ikään kuin tämä ei olisi läsnä. Juuri muiden henkilöiden, toisin sanoen omien vanhempien, toimesta pikkuveljestä tulee passiivinen ja epäpersoonallinen, *man*. Tästä näkökulmasta tapaa, jolla hän viittaa itseensä *man*-pronominilla, ei voi pitää neutraalina ja luonnollisena piirteenä. Kieltä ja kielenkäyttötapoja opetteleva sekä omaa persoonaansa ja persoonallisuuttaan rakentava lapsi imee vaikutteita vanhemmiltaan, ja näiltä ammentaman mallin mukaisesti hän ei personoi vaan pikemminkin alentaa itsensä.

Oron brorin lukujen yksisanaiset otsikot ovat lähes poikkeuksetta monimerkityksisiä ja tuovat kiintoisan lisänsä tulkintaan. Esimerkiksi jo edellä mainitsemassani luvussa ”Tomt” (’tontti’) muutaman vuoden ikäinen pikkuveli kiertele kotipihallaan, tutustuu tonttiin. Sana *tomt* voidaan kuitenkin tulkita myös kongruenssisääntöjen mukaan taipuneeksi muodoksi adjektiivista *tom*, jolloin pääsanaksi voidaan olettaa vaikkapa *ett barn*. Tämä motivoi tulkintaa pikkuveljen kielellisestä keskeneräisyydestä tai ”tyhjyydestä”

sekä häntä leimaavasta merkityksettömyyden ja sisällöttömyyden tunteesta.

Romaanin sisäkertomuksessa päähenkilö lausuu pronominin *jag* viitaten sillä itseensä yhden ainoan kerran – suljettuaan itsensä pimeään kylpyhuoneeseen, missä kylpyamme rupeaa yhtäkkiä puhumaan hänelle. Pikkuveli uhkaa tulla imaistuksi viemäriin. Vastustaessaan kylpyammetta hän sanoo ”minä”, mutta sen lausumisesta puuttuu voimaa: ”’Snälla släpp *mig jag* vill intel!’ ropar man ut i mörkret, men när man ropar hör man *bara ett litet pip*, på sin höjd ett jämrande [--]” (OB, 82; kursiviiv lisätty). Pikkuveljen minuus on siis jo muodostunut, mutta ainoastaan tässä pelottavassa ja yksityisessä tilanteessa hän kykenee ilmaisemaan sen. Muiden seurassa hän on edelleen passiivinen *man*. Kerran veljesten isä jopa puhuttelee pikkuveljeä selkeästi passiivissa: ”’Och vad pysslas det med här då?’ frågar far” (OB, 54; kursiviiv lisätty). Jo kohtausten asetelma korostaa pikkuveljen alemmuutta: hän makaa vatsallaan lattialla piirtämässä, nähdäkseen isästään muutakin kuin tohvelit hän joutuu kierähtämään selälleen. Hetkeksi isä laskeutuu poikansa tasolle katsomaan tämän tekemää piirustusta mutta nousee pian ylös ja lähtee. Isän loitotessa pikkuveli näkee hänet koko ajan kokonaisempänä – mutta takaa-päin: ”’Far ställer sig upp så att man bara ser tofflorna igen. [--] Vid köksbordet stannar hans smalben ett kort tag [--], sen fortsätter midjan ut i hallen [--] och man ser ryggen gå in i vardagsrummet.’” (OB, 54–55.) Pikkuveli on katsonut perheenjäseniään sekä kirjaimellisesti että symbolisesti alaviistosta. Romaanin nykyhetkessä hän katsoo isoveljeään jopa täysin alapuolelta veljen noustessa auton katolle: ”’Jag lutade mig ut genom öppningen och tittade upp på honom. Närmast mig såg jag undersidan av hans skosulor sticka ut från takkanten.’” (OB, 51.) Pikkuveli on sananmukaisesti isoveljen tossun alla.

Pikkuveljen persoonan ja minuuden muodostumisen ohella *Oron brorin* keskiössä onkin myös veljesten välinen, varsin kompleksisena näyttäytyvä suhde. Sisäkertomus alkaa kuvauksella pienten veljesten hissimatkasta isoäitinsä luo. Vanhemman veljen kamppailua hissien oven kanssa kuvataan parinkin sivun verran yksityiskohtaisesti ja ihailua huokuvien sanankääntein. Läpi *man*-muodossa kerrotun tarinalinjan isovelji on hahmo, jota pikkuveli katsoo ylöspäin. Tähän viittaa myös *Oron brorin* kahden ensimmäisen luvun väliin sijoittuva runon muotoon aseteltu katkelma: ”’oron bror / så stor så stark / så hög på himlen / oron bror’” (OB, 11). Kehyskertomuksessa ensivaikutelma heidän suhteestaan on kuitenkin päinvastainen: jokainen piirre isoveljessä tuntuu ärsyttävän pikkuveljeä, isovelji vaikuttaa vastenmieliseltä ja luotaantyyöntävältä.

Isovelji myös toistuvasti aliarvioi nuorempaa veljeään ja pilaillee tämän kustannuksella, mutta väittäessään veljensä olevan ”liian pieni” tekemään aikuisten asioita, kuten ajamaan autoa, kiroilemaan tai polttamaan tupakkaa, hän kuitenkin vaikuttaa olevansa tosissaan. Kun pikkuveli heidän pysähtyessään tienpientareelle pyytää veljeltään tupakkaa, tämä kuitenkin ojentaa hänelle omansa, joskin puoliksi poltetun: ”’Okej, en halv kan du väl få’, svarade han och såg allvarligt på mig’” (OB, 49; kursiviiv lisätty).

Onko ihme, että pikkuveli, joka tällä tavalla on aliarvioitu ja passivoitu, haluaisi edes jollain tavalla päteä veljensä silmissä ja osoittaa olevansa tasaveroinen tämän kanssa? Pikkuveljen tuntema kunnioitus ja tietty alemmuus välittyvät ilmeisellä tavalla pienten yksityiskohtien kautta.

Luvussa ”Cygnus X1” kertoja yrittää kertoa isoveljelleen ”totuuden” Ravalenjärvestä ja estää tätä uimasta järvessä (OB, 69–71). Veli kääntää kuitenkin kaiken leikiksi toteamalla ulottuvansa kyllä pohjaan. Pikkuveljellä on vielä valttikortti: ”Blir du lika sugen om jag säger att hela skiten är radioaktiv?’ trumfede jag då och hoppades att därmed locka fram *ett drag av respekt och rädsla* ur hans ansikte” (OB, 71; kursiivi lisätty). Sitaatista ilmenee *Oron brorin* typografinen, veljesten suhteessa olevaa kitkaa ilmentävä ominaispiirre: heidän keskinäisissä dialogeissaan pikkuveljen repliikit on johdonmukaisesti painettu muuta tekstiä – siis myös isoveljen repliikkejä – pienemmällä kirjasinkoolla. Tälläkin kertaa yritykset vakuuttaa isovelji ovat turhia, sillä luvun lopussa tämä lyttää pikkuveljen jälleen: ”Ja tror bestämt de bor en liten besserwisser i dig!” (OB, 74).

Veljesten suhdetta tarkasteltaessa luku ”Kramas” on kiintoisa. Luvussa aikuiset veljekset ajautuvat sanaharkkaan. Pikkuveli haluaisi vuorostaan ajaa mutta, kuten todettu, isoveljen mielestä hän on liian pieni: ”Nänä! Du skante köra. Du e för liten har jag sagt!” (OB, 52.) Sanalla *kramas* on sävyltään hyvinkin erilaisia merkityksiä (’halata’, ’kaulailla’, ’puristua’), ja juuri nämä sävyerot vihjaavat veljesten suhteen ristiiriittaisuudesta. Lopulta pikkuveli joutuukin myöntämään olevansa ikuinen pikkuveli, joka ei koskaan voisi nousta tasaveroiseksi isoveljensä rinnalle: ”Jag skulle aldrig kunna trösta honom” (OB, 122). Tiettyä veljesten suhteen seestymistä ja vakautumista kuvaa myös romaanin päättävä kohta. He ovat lähteneet veneellä Ravalenille, isovelji soutaa pikkuveljen nojaillessa veneen laitaan: ”För i dag är ju himlen åter ren. [--] [J]ag kan luta mig framåt, stirra i spegeln. / Medan store bror, o store bror, ror o ror.” (OB, 137–138.)

Onko *man*-muodossa tapahtuva kerronta siis luonnollista vai epäluonnollista kerrontaa? Sanoisin, että ei kumpaakaan – ja samalla molempia, siis tavallaan ”epäluonnontonta”. Kerrontamuoto häilyy luonnollisuuden ja luonnottomuuden rajapinnalla, aivan kuten ruotsin *man* häilyy niin aktiivisen ja passiivisen rakenteen kuin persoonallisen ja persoonattoman pronominin välillä. Kun muistetaan *man*-pronominin erityiset funktiot *ennen kaikkea* puhutussa ruotsissa, sitä voi hyvinkin pitää luonnollisena kerronnan keinona. Kirjoitetussa kielessä, etenkin fiktiivisessä kerronnassa *man* on perinteisiin kerrontamuotoihin suhteutettuna ilmeisen epäkonventionaalinen keino, ja tällä voitaisiin motivoida myös *man*-kerronnan epäluonnollisuus. On kuitenkin muistettava, ettei kerronnan epäluonnollisuus ole yksioikoisesti sama asia kuin kerronnan epäkonventionaalisuus, eikä luonnollisuus sama kuin konventionaalisuus (vrt. Richard-

son 2011, 33). Totta tietenkin on, että johdonmukaisesti hyödynnettyä kerronnan keinona *man*-pronominin tuottama vaikutelma on leimallisen outo ja vieraannuttava – eikä näin ole vain kerronnan tasolla, vaan *man*-muotoinen kerronta saa koko tarinamailman vaikuttamaan vieraalta. *Oron brorissa* kerronnan vieraannuttava vaikutus on korostunut vielä sikälikin, että sisäkertomuksen alussa kerronta tapahtuu pienen lapsen näkökulmasta. Tällä lapsella ei ole vielä kieltä kommunikoida, hän replikoi tyyliin ”Uuss, uss, uuus” tai ”Rom-rom” (OB, 18,31). Hänelle kaikki on uutta ja outoa, joka päivälle riittää jotain uutta opittavaa. Lukija kutsutaan asettumaan positioon, joka on hänelle vieras mutta samalla oudolla tavalla tuttu – onhan hän kerran ollut itsekin lapsi. Samalla nimenomaan kerronnan näkökulma motivoi pronominalintaa ja tekee sen ymmärrettäväksi ja ”luonnolliseksi”.

Lopuksi

Sjölinin *Oron bror* -romaanin sisäkertomuksen pronominalinta liittyy oleellisella tavalla romaanin keskeiseen tematiikkaan, muistin ja muistojen luonteen pohtimiseen ja niiden kyseenalaistamiseen sekä minuuden rakentumiseen. Omaelämäkerrallisessa kerronnassa ensimmäisen persoonan rinnalla hyödynnettyä *man*-pronominilla on merkittäviä funktioita, aivan kuten vastaavanlaisessa kontekstissa vakiintuneemmalla kolmannella persoonalla. Kerronnan keinoina *man* ja *hän* eivät kuitenkaan toimi täysin samalla tavoin. Yhtäältä indefiniittinen *man* tekee kolmannen persoonan tavoin eron kertovan ja kerrotun subjektin välille, mutta epäpersoonallisuudessaan ja yleistävyydessään sen aikaansaama vaikutelma on kolmatta persoonaa voimakkaampi ja draamatisempi. Tähän neutraaliin ja passiiviseen ”persoonaan” sisältyy merkityksiä ja sävyjä, jotka jäisivät perinteisten kerrontamuotojen avulla tavoittamatta. Toisaalta puhuja voi sisällyttää itsensä pronominin viittauskohteen piiriin, ja tällöin kerrontamuodon kautta myönnetään menneisyyden ja nykyhetken *minän* välinen erottamaton yhteys ja molemminpuolinen vuorovaikutus. Voidaankin sanoa, että käytäessä läpi omaa menneisyyttä ei kerrota niinkään entisestä vaan pikemminkin nykyisestä itsestä. Mutta kuinka vastaava voidaan esittää suomen kielessä? Jätän itse kunkin vapaasti pohdittavaksi, ajaisiko suomen passiivi saman asian vai voisiko vaikka *yksi* tai *eräs* korvata *man*-muodon.

Man-pronominin ja sen käyttöön liittyy lukuisia epäselvyyksiä, kuten esimerkiksi keneen tai keihin pronominiin tarkalleen ottaen viitataan ja lukeeko puhuja itsensä kuuluvaksi sen viittauskohteen piiriin vai ei. Vastaavankaltainen kahtiajakoisuus leimaa *man*-kerrontaa luonnollinen/epäluonnollinen -vastakkainasettelun näkökulmasta. *Man*-kerronnan kaltaiset kirjallisissa diskursseissa epäluonnollisina, outoina ja vieraannuttavina näyttäytyvät keinot voivat olla luonnollisia piirteitä suullisissa diskursseissa. Olisinkin taipuvainen määrittelemään *man*-muodon kaltaiset kerronnan keinot, jotka on vaikea yksiselitteisesti luokitella *joko* luonnolliseksi *tai* epäluonnolliseksi, *epäluonnottomiksi*;

toisin sanoen ne voidaan nähdä sekä luonnollisina että epäluonnollisina tarkastelukulmasta riippuen. Se, kumpi näistä ääripäistä painottuu, määrittyy ennen kaikkea siitä kontekstista, jossa nämä piirteet esiintyvät.

Viitteet

¹ *Oron brorin* omaelämäkerrallisuus voidaan perustella myös kirjailijan omien lausuntojen kautta. Sjölin on kertonut kirjoittaneensa esikoisromaanissaan omasta isoveljestään ja heidän suhteestaan, siitä kuinka kaksi toisilleen läheistä veljestä eri syistä joksikin aikaa kadottivat yhteyden toisiinsa löytääkseen toisensa uudelleen (*Go'kväll*, SVT, 15.10.2011). Romaanissa isoveljen katoaminen esitetään hyvin konkreettisesti: hämmentäviä ja absurdejakin piirteitä saavan sisäkertomuksen lopulla kahden verenhimoisen albiinodobermannin kanssa käydyn taistelun jälkeen veli vajoaa liejuun yritettyään hypätä ojan yli. Omien kokemusten fikionalisointi ja päähenkilön anonyymiys mahdollistavat myös romaanin määrittelyn spesifimmin autofiktioksi.

² Edes kaikkein kattavimmin *man/one/on* -kerrontaa teoretisoineella Fludernikilla ei ole tarjota montakaan esimerkkiä kerrontamuotoja johdonmukaisesti hyödyntäneistä teoksista. Saksankielisen kirjallisuuden puolelta hän mainitsee Joseph Rothin *Radetzky* (1932), Gerhard Meierin *Der schmurgerade Kanal* (1977) ja E.Y. Meyerin *In Trubschachen* (1973), ranskalaisesta kirjallisuudesta Maurice Rochen *Compactin* (1966) ja Monique Wittigin *L'Opoanaxin* (1964) (Fludernik 1996, 233–235). Richardson (2006, 14) mainitsee lisäksi Adalbert Stifterin novellin ”Bergkristall” (1845), jonka alussa *man* on hallitseva kerrontamuoto. Itse voin täydentää listaa ruotsinkielisen kirjallisuuden osalta *Oron brorin* lisäksi Sjölinin novellilla ”Osynliga händer” (2010) ja Lotta Lotassin kokeellisella ”romaanilla” *Den vita jorden* (2007).

³ Kansainvälisellä narratologian kentällä käydään jatkuvaa keskustelua kertomuksen luonnollisuudesta ja epäluonnollisuudesta (esim. Fludernik 2012 & Alber et al. 2012; Klauk & Köppe [tulossa]; Alber et al. [tulossa]). Yksi polemiikin aiheista on ollut epäluonnollisen narratologian edustajien käyttämä termi ”unnatural”, johon katsotaan sisältyvän negatiivisia konnotaatioita. Huomattavaa on, että Monika Fludernikin (1996, 12) luonnollisen, ”natural”, vastakohtana käyttämä sana on ”non-natural”, ja käsitellessään epätavallisia kerronnan persoonia (Fludernik 1996, 223–244) hän ei kutsu niitä ei-luonnollisiksi, epäluonnollisiksi tai luonnottomiksi vaan *oudoiksi* (”odd”).

⁴ Sanasta *orodjuret* voidaan erottaa epäilemättä yli- ja epäluonnollisuuteen viittaava *odjur*, ’hirvuolento’, ’hirviö’, ’peto’. Näin eriteltynä myös jäljelle jäävä *or* voidaan nähdä epäluonnollisena, tai ainakin epämiellyttävänä; merkitseehän *or* ’juustopunkkia’. Tämä otus mainitaan myös käsittelemässäni kylpyhuone-episodissa (OB, 81). Tosiasiassa neologismi muodostunee sanoista *oro* ja *djur*, jolloin *orodjuret* pitää ymmärtää jonkinlaisena huolta, levottomuutta ja pelkoa mukanaan tuomana ja lietsomana eläimenä, miksei vaikkapa kissana.

Lähteet

- ALBER, JAN 2011: The Diachronic Development of Unnaturalness. A New View on Genre. *Unnatural Narratives – Unnatural Narratology*. Ed. Jan Alber & Rüdiger Heinze. Berlin: de Gruyter.
- ALBER, JAN 2009: Impossible Storyworlds – And What to Do With Them. *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies* 1, 79–96.
- ALBER, JAN, STEFAN IVERSEN, HENRIK SKOV NIELSEN & BRIAN RICHARDSON (TULOSSA): What Really Is Unnatural Narratology? *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies* 5/2013.
- ALBER, JAN, STEFAN IVERSEN, HENRIK SKOV NIELSEN & BRIAN RICHARDSON 2012: What Is Unnatural about Unnatural Narratology? A Response to Monika Fludernik. *Narrative* 20 (3), 371–382.
- ALBER, JAN, STEFAN IVERSEN, HENRIK SKOV NIELSEN & BRIAN RICHARDSON 2010: Unnatural Narratives, Unnatural Narratology: Beyond Mimetic Models. *Narrative* 18 (2), 113–136.
- ANDERSSON, LARS-GUNNAR 1972: *MAN – ett pronomen*. Gothenburg papers in theoretical linguistics. Göteborg: University of Göteborg.
- BENVENISTE, ÉMILE 1971/1966: *Problems in general linguistics*. Alkuteos: *Problèmes de linguistique générale*. Trans. Mary Elisabeth Meek. Florida: Coral Gables.
- COHN, DORRIT 2006/1999: *Fiktioin mieli*. Alkuteos: *The Distinction of Fiction*. Suom. Paula Korhonen, Markku Lehtimäki, Kai Mikkonen & Sanna Palomäki. Helsinki: Gaudeamus.
- FLUDERNIK, MONIKA 2012: How Natural Is "Unnatural Narratology"; or, What Is Unnatural about Unnatural Narratology? *Narrative* 20 (3), 357–370.
- FLUDERNIK, MONIKA 1996: *Towards a 'Natural' Narratology*. London: Routledge.
- FLUDERNIK, MONIKA 1995: Pronouns of Address and "Odd" Third Person Forms: The Mechanics of Involvement in Fiction. *New Essays in Deixis. Discourse, Narrative, Literature*. Ed. Keith Green. Amsterdam: Rodopi.
- Go'kväll, RUOTSIN TELEVISION (SVT), 15.10.2011.
- HEINZE, RÜDIGER 2008: Violations of Mimetic Epistemology in First-Person Narrative Fiction. *Narrative* 16 (3), 279–297.
- JORDEBO, LENA 2003: Daniel Sjölin årets debutant. *Dagens Nyheter* 28.2.2003. <<http://www.dn.se/kultur-noje/daniel-sjolin-arets-debutant>> (27.1.2013)
- KARTTUNEN, LAURA 2010: Hypoteettinen puhe ja suoran esityksen illuusio. *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia*. Toim. Mari Hatavara, Markku Lehtimäki & Pekka Tammi. Helsinki: Gaudeamus.
- KLAUK, TOBIAS & TILMANN KÖPPE (TULOSSA): Reassessing Unnatural Narratology: Problems and Prospects. *Storyworlds: A Journal of Narrative Studies* 5/2013.

- KOIVISTO, PÄIVI 2011: *Elämästä autofiktioksi: Lajitradition jäljillä Pirkko Saision romaanisarjassa Pienin yhteinen jaettava, Vastavalo ja Punainen erokirja*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KOSONEN, PÄIVI 2009: Moderni omaelämäkerta kertomuksena. *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby. Helsinki: SKS.
- LEJEUNE, PHILIPPE 1989: *On Autobiography*. Ed. Paul John Eakin. Trans. Katherine Leary. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- MANDEL, BARRETT J. 1980: Full of Life Now. *Autobiography. Essays Theoretical and Critical*. Ed. James Olney. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- MÄKELÄ, MARIA 2011: *Uskoton mieli ja tekstuaaliset petokset. Kirjallisen tajunnan kuvauksen konventiot narratologisena haasteena*. Tampere: Tampere University Press.
- NIELSEN, HENRIK SKOV 2004: The Impersonal Voice in First-Person Narrative Fiction. *Narrative* 12 (2), 133–150.
- PERSSON, MALTE 2004: Realism och andra konst. *00TAL* 16/2004. <<http://www.10tal.se/?p=1165>> (28.1.2013)
- RICHARDSON, BRIAN 2012: Antimimetic, Unnatural, and Postmodern Narrative Theory. *Narrative Theory: Core Concepts & Critical Debates*. Ed. David Herman, James Phelan, Peter J. Rabinowitz, Brian Richardson & Robyn Warhol. Columbus: Ohio State University Press.
- RICHARDSON, BRIAN 2011: What Is Unnatural Narrative Theory? *Unnatural Narratives – Unnatural Narratology*. Ed. Jan Alber & Rüdiger Heinze. Berlin: de Gruyter.
- RICHARDSON, BRIAN 2006: *Unnatural Voices: Extreme Narration in Modern and Contemporary Fiction*. Columbus: Ohio State University Press.
- SJÖLIN, DANIEL 2010/2002: *Oron bror* (OB). Tukholma: Norstedts.
- STURROCK, JOHN 1977: The New Model Autobiographer. *New Literary History* 9 (1), 51–63.
- Svenska Akademiens ordbok* (SAOB) <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>> (28.1.2013)
- Svensk etymologisk ordbok* (SEO) Koonnut Elof Hellquist. 1. painoksen (1922) digitaalinen versio. <<http://runeberg.org/svetyml/>> (28.1.2013)